

Két lélek

Mostanában elég gyakran öre megy az emberben a benne lakozó kétféle lélek; nevezetesen az, amelyik közösségi érdekeit dirigálja, meg az, amelyik privát életet vezérel. Rendek körülmények között az egyik azt mondja: a szocializmusban csak a közösséggel boldogulhatsz, azzal emelkedhetsz tartósan, biztosan és igazán — a másik meg arra sarkantyú: nem várhatok be mindenkit, igyekezz tehetséged, szorgalmad szerint dolgozni, alkotni, hogy előbb érj el bizonyos dolgokat, mint az átlag! S amíg ez a józan kompromisszum jön létre közöttük, a belső vívódás feloldódik valami józanságban, konkruthoz és társadalmunkhoz illelő magatartásban és életformában. Hanem én arra az esetre gondolok, amikor a gyürkőzésben valamelyik lelket a másik kétvállra fekteti! Emlékeimben van csak inkább példa az egyike; arra, hogy esetenként valószínűségi kis „kommunákat” teremtetünk, amelyekben a megálmodott nagy társadalmat, a kommunizmust akartuk modelálni, elfeledkezve arról, hogy ez a társadalom csak a szükségletre teremtett javak hatalmas bőségében lesz, s lehet idősebb. A másik esetre viszont bokrostul terem példa manapság. Az önzés, az anyagiasság, a szerzősége hányunkban leteper erkölcsöt, törvényiszteletet, felegyelmet!

Én a két lélek bérlőtársként él bennünk. Összeszóalkozhatnak, viaskodhatnak is egymással, de döntésre azért nem vihetik össze. Amíg megférnek egymással, nem torzul el a gondolkodás — de mielőst primátust szerez valamelyik; naiv kollektivistá lesz az emberből, vagy rideg egoista. Es egyik kategoria sem rokonszenves, meg nem is korszerű. Az egyiket megmosolyogjuk, a másik meggyűlöljük.

Közélfelvetünk a témához ideológiailag, politikailag vagy erkölcsileg, a szocializmus az ilyen konfliktusokra úgy felel: itt egymás rovására boldogulni nem lehet, de ha többet tesz a közösségért, személyes boldogulásodnak is javára lesz.

S bizony itt vagyunk a szocialista építés folyamatának egy sarkalatos kérdésénél, amit úgy hívunk: differenciálás. Ez az, amiről oly sokat beszélünk — s ami olyan lassan mozdul. Muzdul? Kijegyeztem egy bekezdést a KSH egyik főosztályvezetőjének nemrégnyi nyilatkozatából (Nők Lapja; Juhász Jánosné): „...kiegyenlítődesi folyamat tapasztalható a keresetknél is: a legmagasabb és a legalacsonyabb keresetek közötti különbség is csökken. Ez a tendencia, sajnos, minden ellenkező törekvés ellenére most is érvényesül... a kiegyenlítődes többnyire együtt jár az egyenlősdivel... Kevés pénzből nehezebb a kiemelkedően jó munkát érdemnek megfelelően jutalmazni... A nivellálódás pedig nem serkent a teljesítmények növelésére, ellenkezőleg, még a munkamorált is rontja...”

A gordiuszi csomó ez maga. Mert sosem volt nagyobb szükségünk arra, hogy minden termelő-teremtő-boldogító energiát közös nagy ügyünk vitorlájába fogjunk; sose volt elismertebb elvünk, hogy a lendítő kezdeményezést, a jó ötletet, az ígéretes vállalkozást megtámogassuk és megbecsüljük — de a főkönyvelők minduntalan visszakerdeznék: miből?

Tanúja voltam egy bérfejlesztési dilemmának. A hivatalban, amelyről beszélek, 150 forint jutott egy főre. Az elosztáshoz azal a nagy meggyőződéssel fogtak hozzá; igenis differenciálni kell! A legjobbaknak, a jóknak, a középeseknek, a gyengébbeknek... — más-más mértékkel kell adni! Olyan gondolat is teremtett viszont közben: ha már ilyen szerény a lehetőség, talán mégis a kisebb fizetésűek javára kellene gondolkodni, mert rájuk nehezedik legtöbb az életszívnál megőrzéséért folytatott társadalmi meretű erőfeszítésben... Ha pedig különbségeket akarnak hangsúlyozni, akkor egy-két kategóriát ki kell zárni

a bérfejlesztésből... Ha figyelembe vesszük, hogy a kisebb tehetséggel megáldottak, a kevésbé rátermettek is ugyanannyiért kapják a szükségleti cikket, az ételmezt, s ugyanolyan emelt lakbért fizetnek — vagyis az árpolitika nem tesz közöttük semmiféle különbséget —, meg lehet-e tagadni tőlük a kikalkulálható minimumot?

Mondjam, hogy mindenféle jó elv összeroppant? Ezeket a teher-teleket napjainkban nem bírják ugyanis elviselni bizonyos anyagi kényeszségek. Pedig kijegyeztem egy ilyen esetre szóló álláspontot is. Így beszélt a dilemmáról egyik államtitkárunk: „Mint hogy kis összeg áll rendelkezésre, annál fontosabb lenne a differenciálás.”

Társadalmi békeképítő szándékok motiválják leginkább a különböztetés szándékainak elerőltetését, meg az erkölcsi bátorság hiánya. Mert azt könnyebben kimondjuk és megmagyarázzuk, hogy „nincsen csak ennyi!” — ezért aztán... mint-hogy vállalnánk nyíltan és visszakerdezhető felelősséggel a hangsúlyokat és a hangsúlykülönbségeket, s teljesen igaz, méltányolható válaszokat adnánk ezekre.

Ez a gombolyag maig meglehetősen gubancá változott. Bizonyosan megvan ennek a maga jozan és követhető gazdasági hatere is. Mire gondolatilag oda jutottunk, hogy a társadalom elfogadta, sőt igényelte a differenciálást — éppen a szűkebb évek sora köszöntött ránk hűvös udvariassággal. Mindezzel együtt nem a mindennapi kenyérgondjaink világában élünk; a kollektív gondolkodás és az egyéni boldogulás tisztas színvonala jellemzi életünket. A teljesítményelv eredendő normánk ugyan — igazí érvényesülésének jogosultsága mégis akkor kezdődhet el társadalmunkban, amikor az általa elismert minimumok kielégítése minden osztály és réteg számára megtörtént. Egy nagy tapasztalati idős ember idézte nekem dilemmához, mit mondott neki forradalmár ismerőse a negyvenes évek fordulóján: „Először mindenki levétközik, barátom, ingre-gatyára — s aztán majd lassan öltözködni kezdünk.” Akkor a vetkőzés volt a módszer, a kisajátítás, hiszen a mezteleket csak úgy lehetett felöltöztetni, hogy akinek nyolc telikabátja volt, attól hetet elvetünk... Az „öltözködések” régen más a taktikája: megdolgozunk, megcsináljuk... S a differenciálás is elindult, elkezdődött, a társadalmi megélhetés színvonalának növekedésével arányosan. Most valamiféle helybenjárásnak vagyunk tanúi, mert hiszen a program is módosult. Ma

az alapvető gond az általános hazai életszínvonal megőrzése, s nem a kialakult és társadalmilag elfogadott, tehát bizonyos differenciálást már magában hordozó arányok megőlygatásával, hanem a gazdálkodás színvonalának emelésével, a gazdaságosság fokozásával, termelési és piaci leleményességgel stb. Hogy ennek fölélénkítéséhez ismét vissza kell kanyarodni a differenciáláshoz? Igen... — s ha itt összetesszük a kezünket, meg „belátjuk” tehetetlenségünket, elsősorban nemcsak a mozgékonyabb emberek természetes anyagi érdekeinek állunk ellent, hanem az egész társadalom anyagi előmenetelének.

Nemegyszer elgondolkoztam már azon, hogy a kezdeményezésnek, a vállalkozó szellemnek, a rámenős szorgalomnak miért csak, vagy miért elsősorban a magánvállalkozás kereteiben biztosítunk lehetőséget? Minden rosszállás nélkül hozom a példát: egy kisiparos azt mondhatja a jelentkező alkalmazottnak, hogy „adok uram harmincöt forint órbert; kereshet tisztességgel — de itt hajtani is kell ám!” Melyik főművezető konkurrálhat vele? Igerhet huszonnégyet, meg azt, hogy nem kell megszakadni. S lehet, hogy nem túl időszerű ma ilyesmin nyavalyogni, de azért csak kimondom: nálunk ugye minden tekintetben a társadalmisított termelés, a közös tulajdonú termelőeszközök a dominánsak.

Bonyolult rendszer ez, tudvalevő. A bennünk élő két lélek vitája messze elkísér bennünket, mert örökített reflexek és új hatások tömege ad mindegyiknek érveket. A januári ideológiai tanácskozás gazdagon illusztrálja az ilyen és hasonló folyamatokat. Az új hűvös szegődni természetes, könnyű és tetszetős is — mindaddig, amíg saját régi reflexeket nem kell önmagunkban változtatni. „Sokszor az alapértékeknek is egyfajta ketőssége tapasztalható” — idézem a referátumból —: „a pénz beszél morálja és például embert próbáló, nehéz helyzetekben tapasztalt hősiesség helytállás gyakran egyazon emberben érvényesül”.

Kicsit zavar engem, hogy a mai gondolkodásmódban tapintható efféle logika: elszakadni, távolodni, lazább kapcsolatban lenni a szigorúan vett szocialista gazdálkodási formációktól — valamiféle egyéni vagy kisebb közösségi recept a jobb anyagi boldoguláshoz. Ez a tapasztalat pedig ismét affelé tereli meggyőződésemet, hogy igenis a differenciálás lenne az, a természetes és egészséges arányú differenciálás, ami ezt a felemás logikát megfosztaná konjunkturális nimbuszától. A bennünk lakozó kétféle lélek békés egymás mellett élését is ettől remélhetnénk.

SZ. SIMON ISTVÁN

Munka és műveltség

Avagy Mátyás király, a tiszteletbeli brigádtag

Be kell vallanom, kezdetben nemigen hittem az efféle akciókban. Úgy gondoltam, a munkások művelődésének kérdése kemény, szívós és hosszú küzdelem, nem föl-föllángoló kampány, melynek nagyobb a lángja, mint a melege, a szervezők számára kipipálandó kötelesség, a résztvevőknek elszüvendett előadások, izzadságos vetélkedések sorozata. Töredelmesen be kell vallanom: tévedtem! Mióta a Munka és műveltség Csongrád megyei kulturális mozgalmanak alakítói között tudhatom magam, a tapasztalatok meggyőztek arról, mennyire hajlamosak vagyunk bizonyos dolgokat egyszóval és kategorikusan szemlélni. Altalánosítva lekezelnünk a munkások érdeklődését, csodabogaréként mutogatni egy-egy könyvmolyt, éremgyűjtőt vagy a festmények szerelmét. Sokat beszélünk mostanság, s nem is alaptalanul arról, hogy az emberek nagy többsége — különösen a munkásság jelentős hányada — mind kevesebbet törődik általános, szakmai és politikai műveltségének fokozásával, karbantartásával, ismereteinek gyarapításával, művészi élményszerzéssel. Helyette pénztárca-vastagító másodállásokban pörgeti szabad óráit, kiskertek fölhasátraiban görnyed, maszekolást vállal, autótót bütyköli. Ime, az elmúlt hónapok személyes tapasztalatai — ha nem is igazolták az ellenkezőjét — mindenestre differenciáltabbá tették az elnagyolt képet.

Miről is van szó tulajdonképpen? A megyei művelődési központ — és elődje, a megyei továbbképzési és módszertani intézet — az SZMT, a MESZÓV, a TESZÓV és a KISZÓV összefogásával immár kilencedik esztendője szervezi a szocialista brigádok kulturális mozgalmat. Már maga az évszám is tisztelettel parancsol, hiszen alig van az országban még egy ilyen időtálló, megújulni képes, ekkora tömegeket aktivizáló, tartalmas művelődésre sarkalló sorozat. Az előző évi akcióval újult meg a mozgalom — a szervezők öt éves programot dolgoztak ki, melynek során a megye szocialista brigádjainak tagjai végigkísérhetik a magyar történelem alakulását a honfoglalástól napjainkig, s párhuzamosan a hazai művelődés- és művészettörténet fejlődésének ívét. Mindezek hozzájárulnak a helyes és korszerű történelem-szemlélet alakításához, az izlésneveléshez; bizonyítják, hogy história és kultúra egymással összefüggő, egymáshoz sok szálal kapcsolódó kölcsönhatásban levő, szférái népünk ezeréves múltjának. Ehhez a történelmi-művészettörténeti búvárkodáshoz kapcsolódnak az állampolgári és

politikai ismeretek gyarapítását szolgáló témakörök, melyeknek célja, hogy mind többen tájékozottabban és tudatosabban éljenek a szocialista demokrácia kínálta lehetőségekkel, eredményesen és hatékonyan kapcsolódjanak munkahelyük, lakóhelyük közéletébe. S minden esztendőben jeles évfordulókhoz kapcsolódva, földézik egy-egy alkotóművész munkásságát, pályaképét, műveik mai érvényességét. Ez a mostani a második ebben a koncepciózus programban. Történelemből Mátyás uralkodásától a török kiűzéseig tekintették át történelmünk közel három évszázadát. Ezzel párhuzamosan ismerkedtek a humanizmus és reneszánsz magyarországi felvirágzásával, azzal a korszakkal, amely Európa élvonalába emelte művészetünket (szerencsés találkozás a Budavári Palotában épp ezekben a hónapokban látható Mátyás király és a magyarországi reneszánsz című nagyszabású kiállítás, melyet több százan tekintettek meg és a vetélkedősorozat inspirációjára). Születésének 100. évfordulója tiszteletére Juhász Gyula élete és költemetei kinált örömteli búvárkodási lehetőséget.

A felkészülések során Mórahalomtól Szentegyháza, Juhász Gyula Művelődési Központ szervezett programjaitól a DELEP és az álész klubjainak előadásain át a könyvtári lapozgatásokig, tárlatvezetésekig és vitáig 1200 szocialista brigád mintegy 15 ezer tagja került valamilyen kapcsolatba ezekkel a kérdésekkel. Önmagában is lenyűgöző számok ezek meg akkor is, ha nyilván nem egyformán mélyültek el sem Mátyás korának történelmi eseményeiben, sem a Budavári Palota 500 évvel ezelőtti reneszánsz gazdagságában, sem Juhász Gyula verseinek mély vízében, s bizonyára nem mindannyian fogtak közéletünk demokratikus fórumain a kis és nagyobb kollektívák érdekében szót emelni. De egy bizonyos: az irányított érdeklődés, a tartalmas felkészülés, a munkahelyek segítő támogatása, az egészséges versengés, a szorgos tanulás és az önművelés édes izének érzése sokakat gazdagított, formált, összéb kovácsolta a brigádközösségeket. S lehet-e nagyobb sikere és eredménye egy munkásművelődési akciónak? Mindjárt tegyük hozzá, lehet. Mert a szervezők leleménye folytán nemcsak arra adtak választ például, hogy milyen érdeklődési és érdekvédelmi funkciókat látunk el a tömegszervezetek; nemcsak arról szölkáltak, milyen körülmények között írta tizenegy éves korában élete első versét Juhász Gyula; hogy milyen útvonalon haladt annak idején Dózsa György serege; vagy miről mesélt nekünk a Visegrádi Madonna vörös marvány faragvány, hanem arról is, miként szemléljük történelmünket, hogyan alkalmazzuk a megtanult ismereteket, hogyan lehet és miként érdemes véleményt mondani, s hogy milyen varázsa van a közös munkának, tanulásnak, játéknak.

Két hete, amikor harmincegy csapat 186 tagja töltötte ki az írásos feladatokat, egy kis képművészeti kiállítást is megtekinthettek az érdeklődők. A megyei művelődési központ felhívására több mint húsz művész ajánlott fel jelképes összegért festményt és grafikát, vörösréz domborművet és kerámiatárgyat, zománcképet és ermet a vetélkedő legjobbjaiknak. Ez is egyfajta jelképes találkozás.

Munka és műveltség — hirdeti címben a vetélkedősorozat, melynek kilencedik akciója egy hét múlva zárul. Mindjárt folytatódik is, hiszen a munka is, a művelődés is befejezhetetlen. Csak mindig magasabb szinten, a friss tapasztalatok birtokában jobban és hasznosabban kell művelni. Mert a tudás, a műveltség, a személyiség kiteljesítése nem egyesek privilégiuma, hanem társadalmi fejlődésünk záloga, kimeríthetetlen tartaléka. Ezt kell hát tenni, így érdemes! Hogy gyarapodjék a tiszteletbeli brigádtagok száma, akiknek ideai képviselője az igazságos Mátyás király és Szeged költősenije, Juhász Gyula.

TANDI LAJOS

KÖNYÖRGÉS — KOTSIS NAGY MARGIT KIÁLLÍTÁSARÓL